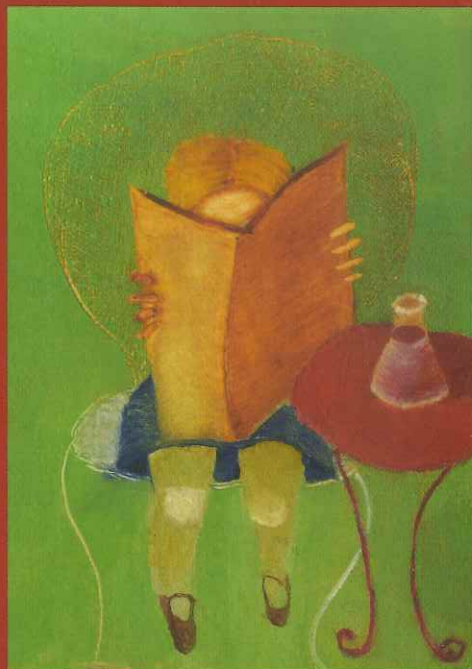

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Ένα δυναμικό διεπιστημονικό πεδίο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλεξάνδρα Ανδρούσου - Βασίλης Τσάφος

GUTENBERG

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σοφία Αυγητίδου

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

1. Εισαγωγή

ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΑΥΤΟ επιχειρούμε μια συζήτηση των προσανατολισμών της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα, εστιάζοντας σε μια περιδιάβασή τους από τη στιγμή που ο κλάδος των επιστημών της εκπαίδευσης στο ελληνικό Πανεπιστήμιο ενισχύεται με την ίδρυση των παιδαγωγικών Τμημάτων (1983). Μέσω αυτής της περιδιάβασης δίνεται η δυνατότητα κατανόησης των ποικίλων παραγόντων που επηρέασαν την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα. Η επιλογή αυτού του χρονικού ορίου βάσει μιας μείζονος θεσμικής μεταβολής είναι μόνο μία από τις πολλές δυνατότητες προσέγγισης του θέματος. Στόχο μας δεν αποτελεί μια εξαντλητική ανάλυση του ζητήματος αλλά μία ενδεικτική ταξινόμηση των εκπαιδευτικών ερευνών με ποικίλα κριτήρια. Επιπλέον, επιδιώκουμε να αξιοποιήσουμε αυτές τις ταξινομήσεις για την κατανόηση και εξοικείωση με τα διαφορετικά είδη της εκπαιδευτικής έρευνας και την ανάπτυξή τους στον ελλαδικό χώρο.¹ Έτσι θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα:

- Πώς εξελίχθηκε η εκπαιδευτική έρευνα τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και ποιοι παράγοντες επηρέασαν την εξέλιξη αυτή;
- Ποιες μπορεί να είναι οι παράμετροι που ταξινομούν τα διαφορετικά θέματα, είδη και παραδείγματα της εκπαιδευτικής έρευνας στον ελλαδικό χώρο;

1. Η επιλογή των στόχων αυτού του κεφαλαίου έγινε μετά από τη διαπίστωση ότι οι συστηματικές μελέτες για την εξέλιξη της εκπαιδευτικής έρευνας και των προσανατολισμών της στον ελλαδικό χώρο είναι περιορισμένες (Κελπανάκης, 2007· Μπίκος, 1998· Χατζηδήμου, Τατατόρη & Κουγιουρούκη, 2002).

2. Η εξέλιξη της εκπαιδευτικής έρευνας στον ελλαδικό χώρο

Η εκπαιδευτική έρευνα στον ελλαδικό χώρο αναπτύχθηκε τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες με τη συμβολή διαφόρων παραγόντων που αναφέρονται συνοπτικά παρακάτω. Η ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων Προσχολικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης (Μπίκος, 1998· Σταμέλος, 1999· Αντωνίου, 2002) και αργότερα και Ειδικής Αγωγής, η οργάνωση των προγραμμάτων σπουδών τους με ποικίλα επιστημονικά αντικείμενα, όπως η Παιδαγωγική Επιστήμη, η Ψυχολογία, η Διδακτική διαφορετικών Γνωστικών Αντικειμένων, η Φιλοσοφία και η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης και η αντίστοιχη στελέχωσή τους με εξειδικευμένο προσωπικό δημιούργησαν ένα ευρύ πεδίο με ανάλογο δυναμικό για την παραγωγή εκπαιδευτικής έρευνας. Στο γεγονός αυτό συνέβαλλε και η λειτουργία μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών και η δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικών διατριβών με αποτέλεσμα την αύξηση της ερευνητικής εκπαιδευτικής γνώσης. Μεγάλο μέρος της στελέχωσης των Παιδαγωγικών Τμημάτων έγινε από επιστήμονες που είχαν πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές ή/και διδακτορικές σπουδές σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού. Οι επιστήμονες αυτοί μετέφεραν διαφορετικά θεωρητικά και επιστημολογικά παραδείγματα από το εξωτερικό² και οδήγησαν την εκπαιδευτική έρευνα σε διαφορετικούς προσανατολισμούς, δίνοντας άλλες φορές έμφαση σε πειραματικές, εμπειρικές ή ερμηνευτικές ερευνητικές προσεγγίσεις και άλλες φορές περισσότερη έμφαση σε θεωρητικές ή μεταθεωρητικές αναζητήσεις.

Η ενίσχυση Ινστιτούτων που λειτούργησαν είτε ως κρατικοί ανεξάρτητοι φορείς όπως το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, είτε ως φορείς συνδικαλιστικών οργανώσεων, όπως το Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών-Μελετών της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας, και η έκδοση επιστημονικών περιοδικών από μέρους τους (π.χ. *Μέντορας*, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*) ενίσχυσε την εκπαιδευτική έρευνα στη χώρα μας. Μεταξύ των δράσεων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που συνέβαλαν στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής έρευνας ήταν η παροχή της δυνατότητας στην εκπαιδευτική κοινότητα για πρόσβαση σε διεθνείς βάσεις δεδομένων αλλά και η λειτουργία μονάδας υποστήριξης των σχολείων στην εφαρμογή και αξιολόγηση πειραματικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Εξαρχάκος, 2002). Επίσης, η αποδελτίωση της τρέχουσας εκπαιδευτικής έρευνας στον ελλαδικό χώρο από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο σε δελτίο εκπαιδευτικής αρθρογραφίας (από το 1992 μέχρι το 2010) συνέβαλλε επίσης στη διάχυση της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα. Παρόμοια, η ίδρυση του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας το 1995 και η λειτουργία του μέχρι το 2012 συνέβαλε στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας με τρεις τρόπους:

2. Για μία ενδιαφέρουσα ιστορική ανασκόπηση της μεταφοράς της παιδαγωγικής σκέψης και των εκπαιδευτικών μεθόδων από το εξωτερικό στην Ελλάδα και συγκεκριμένα της αρχικής εξάρτησης της Ελληνικής Παιδαγωγικής Επιστήμης από τον γερμανικό χώρο βλ. Μπίκος, 1998.

- α) Μέσα από τη διεξαγωγή ερευνών σε θέματα που αφορούσαν γενικότερα όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και τις Επιστήμες της Αγωγής και ειδικότερα το σχεδιασμό, την οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης, τις μεθόδους διδασκαλίας και αξιολόγησης, τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση και άλλα συναφή θέματα.
- β) Μέσα από τη συλλογή, αξιολόγηση, ταξινόμηση και δημοσίευση ερευνητικών πορισμάτων σχετικών με τις εκπαιδευτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- γ) Μέσα από τη διοργάνωση ημερίδων, σεμιναρίων και συνεδρίων για εκπαιδευτικά θέματα [http://www.kee.gr/html/mission_main.php].

Η δημιουργία Παιδαγωγικών Εταιρειών και Ενώσεων είτε με αυτόνομη ίδρυσή τους στον ελλαδικό χώρο (π.χ. Παιδαγωγική Εταιρεία από το 1981), είτε ως Εθνικές Επιτροπές Διεθνών Οργανισμών (π.χ. ΟΜΕΡ Ελλάδας) και η διεξαγωγή από μέρους τους διεθνών και πανελλήνιων συνεδρίων με έκδοση πρακτικών αλλά και επιστημονικών περιοδικών ενίσχυσε την παραγωγή και διάχυση της εκπαιδευτικής έρευνας στον ελλαδικό χώρο. Παράλληλα, η αυξανόμενη κινητικότητα των νέων ερευνητών και ερευνητριών και των πανεπιστημιακών σε ευρωπαϊκά και διεθνή συνέδρια καθώς και η διευρυμένη συμμετοχή τους σε διεθνείς ερευνητικές ομάδες συνέβαλε θετικά στη σύνδεση της έρευνας στην Ελλάδα με τις διεθνείς τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα.

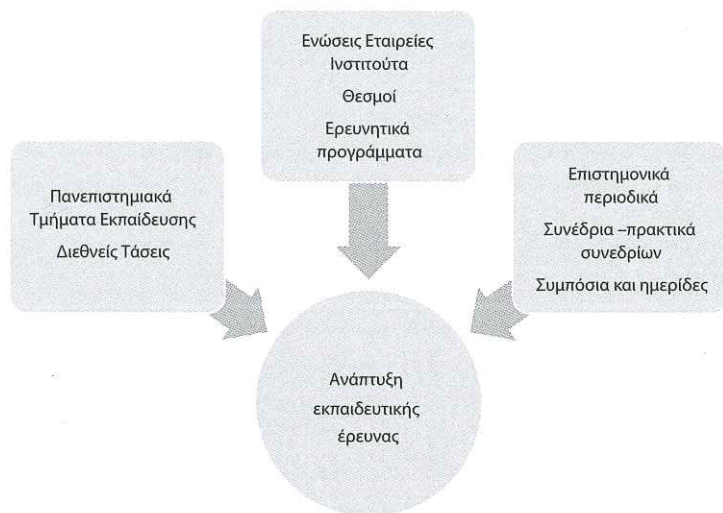
Η οργάνωση επαναλαμβανόμενων θεματικών συνεδρίων με την πρωτοβουλία των Πανεπιστημίων (Τμήματα σχετικά με την εκπαίδευση), εκπαιδευτικών θεσμών (Περιφέρειες Εκπαίδευσης) και Δικτύων (π.χ. Δίκτυο Πρακτικών Ασκήσεων Τμημάτων Προσχολικής Εκπαίδευσης),³ με ορισμένο θεματολογικό και μεθοδολογικό προσανατολισμό (π.χ. εκπαιδευτική έρευνα-δράση, Κριτική Εκπαίδευση, Εκπαίδευση εκπαιδευτικών) δημιούργησε κοινότητες ερευνητών και ερευνητριών και λειτούργησε αναπτυξιακά για την εκπαιδευτική έρευνα στη χώρα μας.

Ο σταδιακά όλο και αυξανόμενος αριθμός επιστημονικών περιοδικών εκδόσεων που η έκδοσή τους διευκολύνθηκε από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης συνέ-

3. Το Δίκτυο Πρακτικών Ασκήσεων Τμημάτων Προσχολικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.) αποτελεί μια επιστημονική κοινότητα μελών ΔΕΠ και ΕΔΙΠ των Τμημάτων Π.Ε. Στοχεύει στη διερεύνηση, τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση πρακτικών για την υποστήριξη των υποψηφίων εκπαιδευτικών κατά την πρακτική τους άσκηση. Το Δίκτυο ερευνά, αναστοχάζεται και προτείνει συστηματικές παρεμβάσεις για τη συγκρότηση της επαγγελματικής ταυτότητας των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της αρχικής τους εκπαίδευσης. Λειτουργεί από το 2008, έχει οργανώσει πολλές συναντήσεις, ημερίδες και συνέδρια και έχει εκδώσει δύο συλλογικούς τόμους [Ανδρούσου, Α. & Αυγητίδου, Σ. (επιμ.) (2013). *Η πρακτική άσκηση στην αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών: Ερευνητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Δίκτυο Πρακτικών Ασκήσεων και Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο· Αυγητίδου, Σ., Τζεκάκη, Μ., & Τσάφος, Β. (επιμ.) (2016). *Οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί παρατηρούν, παρεμβαίνουν και αναστοχάζονται*. Αθήνα: Gutenberg].

βαλε επίσης στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας. Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης διαθέτει το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών και το Εθνικό Πληροφοριακό Σύστημα Έρευνας και Καινοτομίας που συντελούν στη διάχυση της υπάρχουσας και παραγόμενης γνώσης με στόχο την επανάχρησή της και στην εκπαίδευση (<http://www.ekt.gr/el/mission>). Παράλληλα, η έκδοση πολλών μεταφρασμένων βιβλίων μεθοδολογίας εκπαιδευτικής έρευνας αλλά και αντίστοιχων βιβλίων από έλληνες και ελληνίδες συγγραφείς και ερευνητές/ερευνήτριες συμβάλλουν στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής έρευνας στη χώρα μας.

Η ύπαρξη ευκαιριών χρηματοδότησης ερευνητικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης (π.χ. μέσω των κονδυλίων ΕΣΠΑ) ευνόησε τις ερευνητικές συνέργειες τόσο μεταξύ των ελληνικών Πανεπιστημίων κατά την υλοποίηση στοχευμένων παρεμβάσεων στην εκπαιδευτική πράξη (βλ. προγράμματα στην Ενότητα Ζ') όσο και μεταξύ ελληνικών Πανεπιστημίων και Πανεπιστημίων του εξωτερικού. Τέλος, η συμμετοχή της Ελλάδας σε διεθνείς ή ευρωπαϊκές έρευνες με σκοπό την αποτύπωση της εκπαιδευτικής κατάστασης σε ποικίλους τομείς σε σύγκριση με άλλες χώρες (π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΟΟΣΑ) ενίσχυσε την εκπαιδευτική έρευνα στη χώρα μας.

Γράφημα 1. Παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας στη χώρα μας

3. Ταξινομήσεις της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα

Διατρέχοντας τις αποδελτιώσεις της εκπαιδευτικής αρθρογραφίας και των πρακτικών συνεδρίων της εκπαιδευτικής έρευνας στη χώρα μας, συναντάμε ποικίλες ταξινομήσεις που αναδεικνύουν το εύρος της θεματολογίας της.

Πίνακας 1. Παραδείγματα θεματικής ταξινόμησης της εκπαιδευτικής έρευνας

Περιεχόμενα δελτίου εκπαιδευτικής αρθρογραφίας [http://www.pischools.gr/download/publications/dea/dea19.pdf , p. 5]	Περιεχόμενα εκπαιδευτικού συνεδρίου [http://www.pee.gr/wp-content/uploads/PROGRAMMA_SYNEDRIOU_FLORINAS-.pdf , p. 7]
• Ιστορία της Εκπαίδευσης • Εκπαιδευτική Πολιτική και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός • Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης • Εκπαιδευτικό σύστημα (Προσχολική, Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Εκπαίδευση ενηλίκων, Ειδική αγωγή) • Θεωρία και σχεδιασμός προγραμμάτων • Διδακτική θεωρία-διδακτική πράξη σε ποικίλα γνωστικά αντικείμενα (π.χ. Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες, Γλώσσα, Φυσική Αγωγή κ.ά.) • Εκπαιδευτικά προγράμματα (περιβαλλοντική, διαπολιτισμική, αγωγή υγείας, συμβουλευτική και επαγγελματικός προσανατολισμός) • Εκπαιδευτικό υλικό και εκπαιδευτική τεχνολογία • Εκπαιδευτική αξιολόγηση • Εκπαίδευση και κοινωνία • Οικονομία και εκπαίδευση • Συγκριτική Εκπαίδευση • Έρευνα και Τεχνολογία • Διατριβές • Ερευνητικά προγράμματα	• Εκπαιδευτική Έρευνα • Προσχολική Παιδαγωγική • Σχολική Παιδαγωγική • Εκπαιδευτικοί Λειτουργοί: Αρχική εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών • Εκπαιδευτική Πολιτική - Οργάνωση, Διοίκηση και Οικονομία της Εκπαίδευσης • Διδακτική Μεθοδολογία: Αναλυτικά Προγράμματα, Σχολικά εγχειρίδια • Διδακτικά αντικείμενα, Αξιολόγηση • Παιδαγωγική Ψυχολογία: Μάθηση και Διδασκαλία, Παιδαγωγική • Αλληλεπίδραση, Συμβουλευτική στην Εκπαίδευση • Ειδική Αγωγή - Δυσκολίες Μάθησης • Φιλοσοφία της Παιδείας • Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης • Διά βίου Μάθηση - Εκπαίδευση Ενηλίκων • Διαπολιτισμική Αγωγή • Συγκριτική Παιδαγωγική • Ιστορία της Παιδαγωγικής και της Εκπαίδευσης

Δραστηριότητα 1

Παρατηρήστε τη θεματική ταξινόμηση που έχει επιλεχθεί στις δύο στήλες του Πίνακα 1. Εντοπίστε τις διαφορές ανάμεσα στις δύο στήλες και στον τρόπο διατύπωσης των γνωστικών αντικειμένων στη θεματική ταξινόμηση κάθε στήλης.

Η ταξινόμηση των ερευνών μπορεί να γίνει όμως και με κριτήριο το είδος της έρευνας σε σχέση με το σκοπό της, τα ερευνητικά ερωτήματα που στοχεύει να απαντήσει και τη σχέση της με την εκπαιδευτική πράξη, όπως αυτή δηλώνεται από τη δυνατότητα πρακτικής αξιοποίησης των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Μία σύνθεση με βάση υπάρχουσες ταξινομήσεις της εκπαιδευτικής έρευνας με κριτήριο τον σκοπό τους και τη σχέση τους με την εκπαιδευτική πράξη (Παρασκευόπουλος, 1993· Βάμβουκας, 2002· Cohen, Manion, & Morrison, 2008) προτείνεται παρακάτω:

Πίνακας 2. Ταξινόμηση ερευνών με βάση τον σκοπό τους και τη σχέση τους με την εκπαιδευτική πράξη

Βασική έρευνα - Ανάπτυξη βασικών θεωριών	Αναζητά γνώσεις για το υπό μελέτη θέμα (π.χ. αίτια, παράγοντες) - αναπτύσσει θεωρία - δεν συνδέεται με πρακτικές επιπτώσεις της θεωρίας.
Εφαρμοσμένη έρευνα για την κατανόηση των εκπαιδευτικών ζητημάτων σε ένα κοινωνικό πλαίσιο	Ενδιαφέρεται για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων που συνδέονται με την εκπαίδευση - άμεση σύνδεση με την εκπαιδευτική πράξη.
Αναπτυξιακή έρευνα - Παρεμβατική έρευνα	Σκοπεύει στην αξιοποίηση των επιστημονικών γνώσεων που έχουν παραχθεί στον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αποτίμηση μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης - άμεση σύνδεση με την εκπαιδευτική πράξη.
Έρευνα τελικής - συγκριτικής αξιολόγησης	Ενδιαφέρεται για τη γενίκευση της γνώσης π.χ. μέσα από τη σύγκριση αποτελεσμάτων πριν και έπειτα από μια παρέμβαση - προσφέρει συνεπαγωγές για την εκπαιδευτική πράξη.
Διαμορφωτική αξιολογική έρευνα	Στοχεύει στην παραγωγή γνώσης για τη βελτίωση εκπαιδευτικών θεμάτων και προσδοκά να αξιοποιηθεί άμεσα η γνώση από τους συμμετέχοντες.
Έρευνα-δράση	Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν και αναστοχάζονται πάνω στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της εκπαιδευτικής τους δράσης - άμεση σχέση με την εκπαιδευτική πράξη (Ενότ. ΣΤ.4).

Δραστηριότητα 2

Αναζητήστε σε ηλεκτρονικά επιστημονικά περιοδικά* ή σε πρακτικά συνεδρίων δύο έρευνες που αντιστοιχούν σε διαφορετικά είδη έρευνας σύμφωνα με την παραπάνω κατάταξη (Πίνακας 2). Αιτιολογήστε με βάση τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας την κατάταξη που κάνατε.

* Ενδεικτικά επιστημονικά περιοδικά: *Διάλογοι: Θεωρία & Πράξη στις Επιστήμες της Αγωγής, Επιστήμες της Αγωγής, Έρευνα στην Εκπαίδευση, Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού, Νέα Παιδεία, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση.*

Πέρα όμως από την κατάταξη των ερευνών ως προς τη θεματολογία, τον σκοπό τους και τη σχέση τους με την εκπαιδευτική πράξη, διακρίνουμε την κατάταξή τους ως προς τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις που υιοθετούν. Όπως διαβάσατε στις Ενότητες ΣΤ.2 και ΣΤ.3 οι έρευνες διακρίνονται σε ποσοτικές και ποιοτικές ανάλογα με το επιστημολογικό και μεθοδολογικό παράδειγμα που υιοθετούν. Επίσης, υπάρχουν έρευνες που αξιοποιούν μια μεικτή μεθοδολογία για να ανταποκριθούν στους διαφορετικούς σκοπούς και στις επιδιώξεις τους (Creswell, 2014· Πουρκός, 2014).

Η εκπαιδευτική έρευνα στην Ελλάδα τις προηγούμενες δεκαετίες χαρακτηριζόταν από την κυριαρχία του θετικιστικού παραδείγματος σε μια προσπάθεια των ερευνητών και ερευνητριών να θεμελιώσουν την εκπαιδευτική έρευνα ως «επιστημονική» έρευνα. Ενώ στη δεκαετία του 1970 έχουν καταγραφεί συγκεκριμένες δυσκολίες στη διάδοση των εμπειρικο-στατιστικών μεθόδων εκπαιδευτικής έρευνας λόγω του σκεπτικισμού που υπήρχε για τη δυνατότητά τους να οδηγήσουν στην κατανόηση των πολύπλοκων παιδαγωγικών φαινομένων, στις επόμενες δεκαετίες υπήρξε αύξηση στη χρήση τους (Κασσωτάκης, 2002: 173-174). Η κυριαρχία του θετικιστικού παραδείγματος στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 γίνεται φανερή από το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής έρευνας να αποτυπώσει τη μια και μοναδική αλήθεια και να προβεί σε γενικευμένες διαπιστώσεις. Οι κριτικές στο είδος της ποσοτικής προσέγγισης που κυριαρχούσε στην περίοδο αυτή και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000 δεν λείπουν. Συγκεκριμένα, οι κριτικές αναφέρονται στην επικράτηση περιγραφικού τύπου στατιστικών αναλύσεων και στην έλλειψη πιο σύνθετων στατιστικών αναλύσεων που θα μπορούσαν να αναδείξουν συσχετίσεις, παράγοντες και διαδικασίες και έτσι να ερμηνεύσουν τα εκπαιδευτικά φαινόμενα και να παράγουν εκπαιδευτική θεωρία (Κελπανίδης, 2007: 34-35· Δαγδιλέλης & Χοντολίδου, 2002: 40-41). Σε κάθε περίπτωση, η προσπάθεια «επιστημονικής νομιμοποίησης» της εκπαιδευτικής έρευνας στις απαρχές της μέσω της επικράτησης των μεθόδων επισκόπησης, χρήσης τεστ και στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων έχει καταγραφεί ευρύτερα στους δυτικούς ακαδημαϊκούς κύκλους (Reese, 1999: 2).

Ευρύτερα, η συζήτηση για την κυριαρχία και την υπεροχή του ποσοτικού ή του ποιοτικού ερευνητικού παραδείγματος στη χώρα μας ως προς την καταλληλότητά του για την παραγωγή γνώσης ήταν έντονη από τη δεκαετία του 1970 (Ξωχέλλης, 2002: 341-343). Η επιλογή της ερευνητικής μεθοδολογίας εξαρτάται από το πρόβλημα που θα διερευνηθεί και τα συγκεκριμένα ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η έρευνα με κοινό όμως στόχο την ερμηνεία των αποτελεσμάτων με βάση τη συστηματική τους ανάλυση και ένα ή περισσότερα σαφή θεωρητικά πλαίσια (Δαγδιλέλης & Χοντολίδου, 2003). Ο προσανατολισμός της εκπαιδευτικής έρευνας τα τελευταία χρόνια φανερώνει την ισότιμη τουλάχιστον εκπροσώπηση του ερμηνευτικού παραδείγματος ως μιας αξιόπιστης και αποδεκτής προσέγγισης των εκπαιδευτικών θεμάτων. Σε αυτή την αλλαγή συνέβαλαν οι διεθνείς τάσεις και η απήχηση νέων επιστημολογικών παραδειγμάτων στην ελληνική ερευνητική κοινότητα, η έκδοση πολλών βιβλίων και συλλογικών τόμων για την ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία καθώς και η διδασκαλία της ποιοτικής έρευνας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο.

Από την άλλη, η διεθνής προσπάθεια κυριαρχίας ενός νεοφιλελεύθερου-οικονομικού παραδείγματος στην εκπαίδευση με έμφαση στην αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών διαδικασιών και συστημάτων μπορεί να επηρεάσει και τους προσανατολισμούς της εκπαιδευτικής έρευνας στη χώρα μας, δίνοντας έμφαση σε έρευνες ποσοτικής αποτύπωσης και αξιολόγησης της εκπαιδευτικής κατάστασης ή των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων, παρά σε κριτική διερεύνηση των καθημερινών εκπαιδευτικών ζητημάτων και τη διατύπωση ανάλογων προτάσεων.

Δραστηριότητα 3

Μελετήστε τα περιεχόμενα ενός τόμου από τρία διαφορετικά περιοδικά εκπαιδευτικής έρευνας* της τελευταίας πενταετίας. Τι παρατηρείτε ως προς τη θεματολογία που επιλέγουν οι συγγραφείς;

Στη συνέχεια, μελετήστε τις περιλήψεις των άρθρων και απαντήστε στα εξής ερωτήματα: Ποιες είναι οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που επιλέγονται; Κυριαρχεί το θετικιστικό ή το ερμηνευτικό παράδειγμα στην εκπαιδευτική έρευνα; Ποια είναι η σχέση της εκπαιδευτικής έρευνας με την εκπαιδευτική πράξη;

* Δείτε τη λίστα με ενδεικτικά περιοδικά στη Δραστηριότητα 2.

Μια ακόμα αλλαγή στον προσανατολισμό της έρευνας προκύπτει λόγω της ενεργητικής εμπλοκής των εν ενεργεία εκπαιδευτικών στην έρευνα και τη συμμετοχή τους με ανακοινώσεις σε συνέδρια (π.χ. Μπαγάκης, 2002) αλλά και σε δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά. Η απασχόληση των εν ενεργεία εκπαι-

δευτικών με τη διερεύνηση καθημερινών ζητημάτων όπως η διδασκαλία και η μάθηση, η επεξεργασία των αναλυτικών προγραμμάτων και η διαχείριση ζητημάτων εκπαιδευτικής διαδικασίας και σχολικού κλίματος ενίσχυσε τη σύνδεση της εκπαιδευτικής έρευνας με την πράξη. Στο γεγονός αυτό συνέβαλλε και η διευρυμένη κοινότητα των υποστηρικτών της εκπαιδευτικής έρευνας-δράσης με τις συνεργασίες Πανεπιστημιακών Τμημάτων και σχολικών μονάδων, την έκδοση σχετικών βιβλίων, ηλεκτρονικού περιοδικού (Action Researcher in Education) και πρακτικών σχετικών συμποσίων (Κατσαρού & Τσάφος 2018· Αυγητίδου, Κατσαρού, & Τσάφος, 2019). Τέλος, ρόλο στη σύνδεση εκπαιδευτικής έρευνας και πράξης έχουν τα Πρότυπα και Πειραματικά σχολεία (Π & Π.Σ.) που στοχεύουν στη διεξαγωγή και αξιολόγηση πειραματισμών που ενέχουν τη διεξαγωγή ερευνών για την τεκμηρίωση της αναγκαιότητας ή/και των αποτελεσμάτων τους, επιστημονικές ημερίδες και συνέδρια.⁴

Όμως, η αποτύπωση ενός μεγάλου ποσοστού (69%) απουσίας ενημέρωσης των εκπαιδευτικών σχετικά με τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών ερευνών (Σκούρας κ.ά., χ.η.: 344) φανερώνει την ανάγκη συστηματικής διάχυσης της επιστημονικής γνώσης στην εκπαιδευτική κοινότητα. Η έλλειψη αξιοποίησης της επιστημονικής γνώσης από την εκπαιδευτική κοινότητα έχει συζητηθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία και οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως ότι οι ερευνητές δεν έχουν πάντα στόχο να συζητήσουν τις εκπαιδευτικές συνεπαγωγές των ερευνητικών αποτελεσμάτων τους (Day, 1991), οι εκπαιδευτικοί δεν αναγνωρίζουν τη χρησιμότητα της έρευνας για το καθημερινό εκπαιδευτικό τους έργο (Skhedi, 1998) και, τέλος, ότι ο λόγος των εν ενεργεία εκπαιδευτικών δεν ακούγεται συχνά και δεν λαμβάνεται υπόψη ως σημαντική η επαγγελματική τους γνώση στη διεξαγωγή των ερευνών (Cochran-Smith & Lytle, 1990). Οι παραπάνω διαπιστώσεις αναδεικνύουν αφενός την ανάγκη μετασχηματισμού της επιστημονικής-ερευνητικής γνώσης σε «χρήσιμη» γνώση για τους εκπαιδευτικούς και αφετέρου την ανάγκη θεωρητικοποίησης της επαγγελματικής γνώσης των εκπαιδευτικών. Η διάχυση της ερευνητικής γνώσης στην εκπαιδευτική κοινότητα αλλά και η συν-κατασκευή της σε συνεργασία μαζί της μπορεί να γίνει εφικτή με τη δημιουργία επαγγελματικών κοινοτήτων μάθησης και δικτύων (Ανδρούσου, 2010).

Το εύρος και οι προσανατολισμοί της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα επηρεάζονται και θα επηρεαστούν από τον περιορισμό της χρηματοδότησης σε μέγαλα εθνικά και Ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ. Horizon), όπου οι Επιστήμες της Εκπαίδευσης, ως μέρος της ευρύτερης ομάδας των Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, δεν αποτελούν αυτοτελώς επιλέξιμη ερευνητική περιοχή. Επίσης, η υποστελέχωση των Παιδαγωγικών Τμημάτων και των Τομέων ή κατευθύνσεων

4. Οι πειραματικές δράσεις των Π & Π.Σ. πρόσφατα δημοσιοποιήθηκαν με πρωτοβουλία της Επιστημονικής Επιτροπής Πρότυπων και Πειραματικών Σχολείων (ΕΕΠΠΣ – με θετεία από 23.4.2019 μέχρι 18.11.2019) στην ιστοσελίδα της ΕΕΠΠΣ [http://depps.minedu.gov.gr/?page_id=9414].

Παιδαγωγικής στις Φιλοσοφικές Σχολές καθώς και ο διδακτικός και διοικητικός φόρτος που αναλαμβάνει το διδακτικό τους προσωπικό δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας.

Συνοψίζοντας, το θεσμικό πλαίσιο και η ίδρυση Πανεπιστημιακών Τμημάτων με γνωστικό αντικείμενο τις Επιστήμες της Εκπαίδευσης, η ίδρυση ερευνητικών Ινστιτούτων, Κέντρων, Επιστημονικών Εταιρειών κ.ά., καθώς και η αυξανόμενη διεθνοποίηση της επιστημονικής έρευνας στην Ελλάδα συνέβαλαν στην ανάπτυξη της, με τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ζητούμενα αποτελούν καταρχήν η διάχυση αλλά και η συν-κατασκευή (σε συνεργασία με στελέχη και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας) χρήσιμης ερευνητικής γνώσης για την υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου και τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Δεύτερο ζητούμενο αποτελεί η συστηματική και οργανωμένη αξιοποίηση της εκπαιδευτικής έρευνας στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής και στην τεκμηρίωση της αναγκαιότητας, του περιεχομένου και της διαδικασίας των εκπαιδευτικών αλλαγών. Για να γίνει αυτό, η συγκέντρωση και ανάληψη της ερευνητικής γνώσης που έχει παραχθεί από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και άλλους ερευνητικούς φορείς είναι απαραίτητη καθώς και η συνεργασία μαζί τους για την τεκμηριωμένη με αποδείξεις (evidence-based) διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής.

4. Για περαιτέρω μελέτη

Χατζηδήμου, Δ., Ταρατόρη, Ε., & Κουγιουρούκη, Μ. (επιμ.) (2002). *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου* (σσ. 47-64). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Πρόκειται για έναν συλλογικό τόμο πρακτικών συνεδρίου που περιέχει σημαντικά στοιχεία για την εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης και της εκπαιδευτικής έρευνας τα τελευταία 50 χρόνια. Οι συγγραφείς του τόμου αναπτύσσουν ιστορικές, ερευνητικές, αφηγηματικές και βιωματικές προσεγγίσεις της εξέλιξης αυτής και αναφέρονται σε ζητήματα που έχουν σχέση με την πορεία της εκπαιδευτικής έρευνας στην Ελλάδα σε σχέση με θεσμικές και πολιτικές συγκυρίες. Η ανάγνωση του τόμου των πρακτικών έχει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί αρκετοί συγγραφείς του τόμου βρισκόταν σε επιτελικές θέσεις για τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής έρευνας στη χώρα μας.

5. Βιβλιογραφικές αναφορές

Ανδρούσου, Α. (2010). Από την επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη δημιουργία μιας κοινότητας πρακτικής και μαθητείας: διεργασίες και δυναμική μιας πορείας. *Action Research in Education*, 1, 31-39.

Αντωνίου, Χ. (2002). Ο ρόλος των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και των Παιδαγωγικών Τμημάτων στην εδραίωση της Παιδαγωγικής ως Επιστήμης στην Ελλάδα (1933-2000).

- Στο Δ. Χατζηδήμου, Ε. Ταρατόρη & Μ. Κουγιουρούκη (επιμ.), *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου* (σσ. 47-64). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Αυγητίδου, Σ., Κατσαρού, Ε. & Τσάφος, Β. (επιμ.) (2019). Εκπαιδευτική Έρευνα-Δράση: Ζητούμενα, Συγκρούσεις και Προοπτικές. *Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συμποσίου. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης και Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών* [http://www.actionresearch.gr/sites/default/files/20_symposio_0.pdf].
- Βάμβουκας, Μ. Ι. (2002). *Εισαγωγή στην Ψυχολογική Έρευνα και Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Cochran-Smith, M. & Lytle, S. L. (1990). Research on Teaching and Teacher Research: The Issues that Divide. *Educational Researcher*, 19(2), 2-11.
- Δαγδιλέλης, Β. & Χοντολίδου, Ε. (2002). Η απουσία της ερμηνείας στις ελληνικές παιδαγωγικές έρευνες και η μονοκρατορία του ποσοτικού παραδείγματος: ένα ερώτημα επιστημολογικής νομιμότητας. Στο Α. Ε. Παπάς, Α. Τσιπλητάρης, Ν. Β. Πετρούλακης, Σ. Νικόδημος, Κ. Χάρης & Ν. Δ. Ζούκης (επιμ.), *Πρακτικά του 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα* (τόμ. Β', σσ. 25-45). Αθήνα: Ατραπός.
- Day, C. (1991). Roles and Relationships in Qualitative Research on Teachers' Thinking: A Reconsideration. *Teaching and Teacher Education*, 7(5-6), 537-547.
- Δελτίο Εκπαιδευτικής Αρθρογραφίας, τεύχος 19 [<http://www.pi-schools.gr/download/publications/dea/dea19.pdf>] (ημερομηνία προσπέλασης 1-12-2019)].
- Εξαρχάκος, Θ. (2002). Το έργο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κατά τη χρονική περίοδο 1997-2000 και η συμβολή του στην εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης. Στο Δ. Χατζηδήμου, Ε. Ταρατόρη & Μ. Κουγιουρούκη (επιμ.), *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου* (σσ. 83-104). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. R. B. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Κασσωτάκης, Μ. (2002). Η Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα μετά το 1974: κατάθεση βιωμάτων και εμπειριών σχετικά με την εξέλιξή της. Στο Δ. Χατζηδήμου, Ε. Ταρατόρη & Μ. Κουγιουρούκη (επιμ.), *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου* (σσ. 161-200). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κατσαρού, Ε. & Τσάφος, Β. (επιμ.) (2018). *Ορίζοντας την έρευνα-δράση στην Ελλάδα. Στην προοπτική διαμόρφωσης μιας επαγγελματικής κοινότητας εκπαιδευτικών ερευνητών*. Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συμποσίου. Ρέθυμνο και Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης και Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών [http://www.actionresearch.gr/sites/default/files/1o_symposio.pdf].
- Κελανιδής, Μ. (2007). Η Παιδαγωγική ως επιστήμη στην Ελλάδα μετά το 1982: προέλευση, ακαδημαϊκή εξέλιξη και προσανατολισμοί του εκπαιδευτικού-ερευνητικού προσωπικού της. Στο Μ. Κασσωτάκης, Θ. Παπακωνσταντίνου & Α. Βερτσέτης (επιμ.),

- Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Θέματα. Χαριστήριος Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη* (σσ. 17-42). Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαγάκης, Γ. (2002). *Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπίκος, Κ. (1998). Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης και ο ρόλος της στην εκπαίδευση των Ελλήνων εκπαιδευτικών. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 27, 71-95.
- Ξωχέλλης, Π. (2002). Η Παιδαγωγική στην Ελλάδα και οι επιδράσεις της στο τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα: εμπειρίες και εκτιμήσεις. Στο Δ. Χατζηδήμου, Ε. Ταρατόρη & Μ. Κουγιουράκη (επιμ.), *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην Ελλάδα τα τελευταία 50 χρόνια. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου* (σσ. 335-336). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*. Αθήνα: [χ.ό.].
- Πουρκός, Μ. (εισαγ.-επιμ.) (2014). *Δυνατότητες και Όρια της Μείξης των Μεθοδολογιών στην Κοινωνική, Ψυχολογική και Εκπαιδευτική Έρευνα. Επιστημολογικά & Μεθοδολογικά Ζητήματα των Προοπτικών Διεύρυνσης του Ερευνητικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Ίων.
- Πρόγραμμα 9ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ελληνικής Παιδαγωγικής και Εκπαιδευτικής Έρευνας, Φλώρινα, 28-30 Νοεμβρίου 2014 [http://www.pee.gr/wp-content/uploads/PROGRAMMA_SYNEDRIOU_FLORINAS-.pdf] (ημερομηνία προσπέλασης 1-12-2019)].
- Reese, W. J. (1999). What History Teaches About the Impact of Educational Research on Practice. *Review of Research in Education*, 24(1), 1-19.
- Shkedi, A. (1998). Teachers' attitudes towards research: a challenge for qualitative researchers. *Qualitative Studies in Education*, 11(4), 559-577.
- Σκούρας, Αθ., Αγγελής, Α., Πρεκατέ, Β., Μπούντα, Οθ., Χρονόπουλος, Χ., Βογιατζόγλου, Σ., Ελευθερόπουλος, Ι. (χ.η.). *Εκπαιδευτική Έρευνα* (σσ. 327-256) [http://www.pi-schools.gr/download/programs/erevnes/ax_poiot_xar_prot_defit_ekp/poiot_ekp_erevn/s_327_356.pdf] (ημερομηνία προσπέλασης 3/12/2019)].
- Σταμέλος, Γ. (1999). *Τα Πανεπιστημιακά Παιδαγωγικά Τμήματα. Καταβολές, Παρούσα Κατάσταση, Προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.